

M.F.AXUNDOV ADINA MİLLİ KİTABXANADA SƏNƏD AXINININ TƏDQIQININ BƏZİ MƏSƏLƏLƏRİ

Nigar Əlibəyli

*BDU, Bibliografyaşünaslıq kafedrası, Magistr
Nigaralibeyli267@gmail.com*

Некоторые вопросы исследование документального потока в Национальной Библиотеки имени М.Ф.Ахундова

Резюме: Документальный поток - это совокупность функционирующих в обществе первичных документов. А также изменяемое во времени множество документов, находящихся в движении, в динамике. В отличие от понятий документальный фонд, документальная БД, «поток» представляется некоторой абстракцией. Реальным объектом он становится лишь в процессе его выявления и анализа.

Some research issues of document flow at Azerbaijan National Library named M.F.Akhundov

Abstract: The documentary flow a collection of primary documents functioning in society. As well as a time-varying number of documents, which are in motion and dynamics. In contrast to the concepts of documentary fund, documentary database, "document flow" is represented by some abstraction. The real object becomes only in the process of identification and analysis.

Açar sözlər: Milli kitabxana, müasir kitabxanaçılıq, sənəd axını , bibliografik fəaliyyət, sənəd kütləsi, sənəd axınının tərkibi

Ключевые слова: Национальная библиотека, современное библиотековедение, Документальный поток, Библиографическая деятельность, Масса документов, Состав документального потока

Keywords: National library, modern librarianship, document flow, bibliographic work, documentary array

Hər bir xalqın intellektinin əsasını, bünövrəsini təşkil edən, illərlə, əsrlərlə yaranan təcrübəni toplayan, bu gündən sabaha daşıyan xüsusi mühafizə obyektlərindən biri də kitabxanalardır. Kitabxanalar mədəniyyətin mühüm tərkib hissələrindən biridir. Azərbaycan ərazisində kitabxananın nə vaxt və harada yaranması haqqında dəqiq məlumat olmasa da, tarixin erkən çağlarından bu xalqın təhsilə, elmə, kitab və kitabxanalara böyük qiymət verməsi, onu qoruyub saxlaması haqqında faktlar vardır. Çox qədim tarixi kökləri olan Azərbaycan kitabxanaları bu gün çox böyük şəbəkəni əhatə edir. Bu kitabxana sistemində Azərbaycan Milli Kitabxanasının xüsusi yeri vardır. Milli Kitabxananın yaranması ideyası hələ XX əsrin əvvəllərində qabaqcıl ziyalılar tərəfindən irəli sürülmüşdür. Əsrin əvvəllərində yaranmış Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti də Milli Kitabxananın yaranmasını mühüm əhəmiyyət kəsb edən zəruri məsələ saymış və hətta bu barədə xüsusi qərar da qəbul etmişdir. (1, səh 98-99)

M.F.Axundov adına Azərbaycan Milli Kitabxanası Azərbaycanda kitabxana işi sahəsində dövlət siyasətini həyata keçirən, milli nəşrləri, xarici ölkələrdə Azərbaycan haqqında nəşr olunmuş çap məhsullarını və Azərbaycan müəlliflərinin əsərlərini, dünya əhəmiyyətli nəşrləri, o cümlədən xarici dillərdə çap olunmuş məlumat daşıyıcılarını toplayıb mühafizə edən milli xəzinə və dövlət kitab saxlayıcısıdır. Azərbaycanın baş kitabxanası nəinki Qafqazda, yerləşdiyimiz Avropa qitəsində, eləcə də bütün dünyada şöhrət tapan ən böyük milli kitabxanalardan və ən iri kitab saxlayıcılardan biridir.

Kitabxana 1922-ci ildə yaradılmış, rəsmi açılışı isə 1923-cü ilin may ayının 23-də olmuşdur.

Günümüzdə isə Milli Kitabxanaya hər il minlərlə sənəd daxil olur. Sənəd axınının isə sahə üzrə sənəd-kommunikasiyalar sisteminin tərkibində xüsusi əhəmiyyəti vardır. Bu axın ən müxtəlif nəşriyyatların, dövlət və qeyri-dövlət qurumlarının nəşr etdiyi kitablardan və digər monoqrafik nəşrlərdən, o cümlədən elmi-texniki hesabatlardan və konfrans materiallarından, normativ-texniki sənədlərdən, ən müxtəlif dövrü və ardıcıl davam edən nəşrlərdən ibarətdir.

Aşağıdakı cədvəldə isə nəşr tarixi üzrə Milli Kitabxananın fonduna daxil olan sənədlərin sayı göstərilmişdir:

2010-2019	245838	1800-1809	97
2000-2009	101754	1790-1799	44
1990-1999	42681	1780-1789	58
1980-1989	20152	1770-1779	31
1970-1979	16982	1760-1769	12
1960-1969	13731	1750-1759	16
1950-1959	10073	1740-1749	8
1940-1949	5117	1730-1739	7
1930-1939	7135	1720-1729	5
1920-1929	3766	1710-1719	2
1910-1919	1264	1700-1709	4
1900-1909	1245	1690-1699	1
1890-1899	722	1660-1669	1
1880-1889	313	1610-1619	1
1870-1879	197	1590-1599	1
1860-1869	172	1540-1549	2
1850-1859	167	1500-1509	1
1840-1849	147	1490-1499	4
1830-1839	180	1480-1489	1
1820-1829	116	1440-1449	2
1810-1819	103	0200-0209	1

Cədvəldən də göründüyü kimi, illər üzrə Milli kitabxanaya daxil olan sənəd axını artan xətlə çoxalır. Bu sənədləri növlərinə görə təsniflədirsək aşağıdakı cədvəl ortaya çıxar.

Dövri nəşrlərin sənəd axını isə 2016-cı ildə bu şəkildə olmuşdur:

Məqalələr	280732
Monoqrafiya	191269
Dövri mətbuat	1735
Kitab məqaləsi	674

Xüsusi ixtisaslaşmış fondlar isə müəyyən əlamətləri özündə birləşdirən xüsusi nəşrləri əhatə edir. Bunlara aşağıdakı fondları aid etmək olar:

Kitab	182165
Elektron resurslar	837
Kartoqrafik materiallar	10
Kitab məqaləsi	670
Film	1
Notlar	979
Dövri mətbuat	1712
Məqalələr	280226
Səsyazma	518
Audio kitab	21
Audio kaset	1
CD	175

İxtisaslaşmış fondun sənəd axınının əsas hissəsini ilk növbədə:

- Qanunvericilik sənədləri
- Vəsaitlər
- Annotasiyalar, xülasələr, avtoreferatlar təşkil edir. Nəşrlərin ixtisaslaşmış fondunun sənəd axınına yaxından nəzər salaq:

Annotasiyalar, xülasələr, avtoreferatlar	11321
Bibliografik göstəricilər	969
Kataloqlar	378
Lüğətlər	1962
Ensiklopediyalar	1622
Vəsaitlər	33710
Qanun məqalələri	10
Bioqrafiya	613
Göstəricilər	178
Qanunvericilik	34733
Dissertasiyalar	9581
Ədəbiyyat icmalları	24

İcmallar	1218
Layihələrin yazılması	42
Filmoqrafiyalar	4
Soraq göstəriciləri	786
Statistikalar	1451
Texniki hesabatlar	50
Standartlar/Spesifikasiya	15
Qanun hadisələri və onlara şərhələr	12
Qanun məruzələri və xülasələri	12
Elmi əsərlər	904

Dilinə görə isə kitabxananın fondundakı sənədlərin sayı aşağıdakı cədvəldə əks olunmuşdur:

Azərbaycanca	344935
Rus dili	121763
İngilis dili	3334
Türk dili	814
Alman dili	668
Aa	403
Ukrayna dili	129
Fransız dili	116
Fars dili	89
Alman dili (qədim)	86
Ərəb dili	60
Çex dili	41
Macar dili	40
İtalyan dili	25
Aa	19
Oa	13
Latış dili	12
Polyak dili	8
Müəyyən olunmayıb	7
Gürcü dili	6
Belarus dili	4
Qazax dili	4
Moldovan dili	4
Slovak dili	4
Özbək dili	4
Bolqar dili	3
Eston dili	3
Osmanlı türkçəsi	3

Roman dili	3
Tatar dili	3
Türkmən dili	2
Rundi dili	2
Bable və Asturiya dili	1
Avstraliya dilləri	1
İngilis dili orta əsrlər	1
Fin dili	1
Müasir yunan dili	1
Latın dili	1
Çoxsaylı dillər	1
Sloven dili	1
İspan dili	1
Tacik dili	1

Cədvələ nəzər salsaq, görərik ki, kitabxanaya daxil olan sənədlərin dili, əsasən, Azərbaycan, rus və ingilis dilidir. Dili isə müəyyən olunmamış 7 adda sənəd mövcuddur.

- Şərq dillərində (ərəb, fars, türk)
- İngilis dilində 15.6 faiz
- Alman dilində 14.6 faiz
- Fransız dilində 13.2 faiz

Yuxarıda qeyd edilən ədəbiyyat fondun əsasını təşkil edir. (1, səh.108-109)

Nəşr yerlərinə görə ədəbiyyat axını isə aşağıdakı cədvəldə əks olunmuşdur:

Azərbaycan	405385
Rusiya	54290
Ukrayna	1901
İngiltərə	1361
Qırğızıstan	1311
Türkiyə	950
Gürcüstan	943
Belarus	910
Özbəkistan	767
Almaniya	674
İran	417
Qazaxıstan	404
ABŞ	382
Ermənistan	359
Moldova	279

Nyu-York	267
Yer yoxdur/ məlum deyil	250
Tacikistan	171
Avstriya	127
Latviya	93
Macarıstan	62
Çex Respublikası	56
İsveçrə	54
İsveç	47
Estoniya	44
Koreya (cənub)	43
Türkmənistan	42
Polşa	35
Bolqarıstan	33
Fransa	33
Çin	27
Kolumbiya federal dairəsi	25
İsrail	25
Litva	24
Danimarka	20
Koreya (şimal)	20
Misir	20
Yaponiya	19
Böyük Britaniya	17
Belçika	15
Hindistan	15
İtaliya	12
Niderland	12
Birləşmiş Ərəb Əmirlikləri	12
Kanada	12
Amerika Samoası	11
Florida	11
Nyu-Cersi	11
Slovakiya	11

Göründüyü kimi, müasir kitabxana öz elektron sənəd fondunu, elektron resurslarını mütəmadi olaraq zənginləşdirir, verilənlər bazası yaradır, istənilən elektron materialı bütün sutka boyu, həm də kitabxana binasından kənarında belə çatdırı bilər. Yəni kitabxana bu gün kitab əldə etmək, onu saxlamaq, qorumaq və oxuculara müvəqqəti istifadəyə vermək kimi ənənəvi funksiyaları

ilə yanaşı, həm də bütün kitabxana proseslərinin tam kompüterləşdirilməsi nəticəsində virtual (elektron) informasiya mərkəzinə çevrilməkdədir.

Ədəbiyyat

1. Azərbaycan Milli Kitabxanası - 90: məqalələr məcmuəsi /baş red. və burax. məsul K.Tahirov; red. A.Abdullayeva.- Azərbaycan Milli Kitabxanası.- Bakı, 2013.- 152 s.
2. Xələfov A. Heydər Əliyev və Azərbaycanda kitabxana işi [Mətn] Abuzər Xələfov.- Bakı: Azərnaşr, 2006.- 312 s.
3. Tahirov Kərim Məhəmməd oğlu. Dünya milli kitabxanaları. M.F.Axundzadə adına Azərbaycan Milli Kitabxanası [Mətn]: dərs vəsaiti K.M.Tahirov; elmi red. A.Xələfov; rəyçi. K.Aslan, P.Kazımi; Azərb. Resp. Təhsil Nazirliyi, Bakı Dövlət Universiteti, 2013.- 211s, [1]
4. <http://ek.anl.az/search/query?theme=e-kataloq>